

אלא אם תשאל למאן דאמר: לאשה ולא לאיש, מאי טעמא? הרי לאחר תקנת אושא אין "קנין הגוף" של האשה מועיל בכדי שהיא תחשב כבעלים!?

יש לומר: תנא זה סובר לענין יציאה בשן ועין שעל ידי האשה, כדברי רבא במקום אחר.

דאמר רבא: א. הקדש מפקיע מידי שיעבוד, צ-א שאם שיעבד אדם את שורו לחובו, כגון שעשאו "אפותיקי", ואמר למלוה "מכאן תגבה את חובך",⁽¹⁾ ואחר כך הקדיש הלוה את השור לקרבן, פקע ממנו שיעבודו של המלוה.⁽²⁾

ב. איסור חמין מפקיע מידי שיעבוד. שאם לזה יהודי מגוי, ושיעבד לגוי את החמין

ודחינן: לא נחלקו התנאים בדבר, ודכולי עלמא אית להו "תקנת אושא".

ואין כאן מחלוקת בין שתי הבריייתות, אלא שהם מדברות בשתי תקופות: כאן [מאן דאמר לאשה ולא לאיש] מיירי קודם "תקנה דאושא". ואז אכן האשה היתה "בעלים" על עבדי המלוג, והרי הם יוצאים על ידה לחירות, אם חבלה בהם בשן או בעין.

כאן [מאן דאמר לא לאיש ולא לאשה] לאחר תקנה, שחכמים האלימו את שיעבודו של הבעל, שיהיה קנין פירות שלו כקנין הגוף, ואין האשה נחשבת "בעלים" על העבדים, על כן אין העבדים יוצאים על ידה בשן ועין.

ואי בעית אימא: אידי ואידי [שתי הבריייתות] מיירי לאחר תקנה ואית להו "תקנת אושא".

2. א. דוקא אם הקדיש אותו "קדושת הגוף" פקע השיעבוד, אבל אם שיעבד נכסיו והקדישם "קדושת דמים", לא פקע השיעבוד, כי כמו שקדושה זו פוקעת על ידי פדיון, כך היא פוקעת על ידי שבעל החוב גובה נכסים אלו בחובו, כך היא שיטת רש"י ותוספות.

אבל המאירי כתב שהרבה גאונים חולקים על זה וסוברים שאף אם הקדישן קדושת דמים פוקע השיעבוד. [וכן הביא "ספר התרומה" מג ג (א) בשם רב האי גאון וברשב"א כתב כן בשם רבינו תם.]

והנה רש"י הוכיח את דינו ממה שמצינו בערכין שקדושת דמים לא מפקיעה מידי שיעבוד, וכתב בספר התרומה [וכעין זה במאירי] דהתם מיירי באופן שהקדיש כל נכסיו ולא הניח מקום למלוה לגבות, דלאו כל כמיניה דלוה דשביק חוב דאית ליה ומקדיש נכסיה.

ב. כתב המאירי: אם החפץ ברשות זה

בעלים גמור, וכפי שנתבאר לעיל פח ב בשם ה"ברכת שמואל" ו"מערכת הקניינים" [וראה מה שהובא שם מהרשב"ם והמאירי]. וזה לשון הראב"ד דאי זביניה לאו כלום הוא, וכיון דאי זביניה לאו זביני נינהו אשתכח דלאו דידיה נינהו. כלומר אף על פי שקנין פירות של בעל עשאוהו באושא כקנין הגוף, מכל מקום הרי אין לו אפשרות למכור את הגוף, אם כן אינו "בעלים".

1. כתבו הר"ן [כתובות נט ב] והמאירי: דוקא אם שעבד לו את השור בקנין "אגב קרקע", שאז אינו יכול למכור אותו, אבל אם שיעבדו בשיעבוד "אפותיקי" בעלמא, הרי אפילו מכירה להדיוט מפקיעה אותו, דקיימא לן עשה שורו אפותיקי ומכרו, אין בעל חוב גובה הימנו, כל שכן אם הקדישו קדושת דמים.

בנכסי מלוג של אשתו, בכל זאת השחרור של העבד מפקיע את שיעבודו.⁽⁶⁾

ותמהינן: **לימא, האם נאמר, שדברי רבא במחלוקת תנאים היא שנויה?!**

כי לדברי רבא, יוצאים עבדי מלוג בשן ועין לאשה, ואילו דברי המאן דאמר "לא לאיש ולא לאשה" אינם מתאימים לדברי רבא.

ומפרשת הגמרא: **לא בדברי רבא נחלקו התנאים, כי דבולי עלמא אית לחו דרבא, ושיחרור מפקיע מידי שיעבוד.**

אבל בשיעבוד של הבעל נחלקו התנאים. מאן דאמר יוצאים בשן ועין לאשה, סובר ששיעבודו של הבעל ככל שיעבוד הוא, ושחרור האשה מפקיע משיעבודו.

ומאן דאמר: אין יוצאים בשן ועין לא לאיש ולא לאשה, סובר כי **הבא** שונה הדבר מכל

שנמצא ברשותו,⁽³⁾ הרי כאשר יגיע בערב פסח זמן ביעור חמץ,⁽⁴⁾ שאז נאסר החמץ בהנאה, יפקע שיעבודו של הנכרי, ומחוייב היהודי לבער את החמץ.

ג. זכן שחרור, שאם היה עבד כנעני משועבד לפרעון חובו של רבו, ואחר כך שחררו רבו [הלוה],⁽⁵⁾ הרי העבד בן חורין, ואין המלוה יכול לגבותו בחובו. כי שלשה אלו [הקדש, חמץ ושחרור] **מפקיעין מידי שיעבוד.**

וכשם שהמשחרר עבדו בשטר שחרור, מפקיע השחרור את שיעבודו של העבד, כך אם הוציא הלוה לעבדו שן או עין, יצא העבד לחירות ופקע שיעבוד המלוה ממנו.

על כן, אשה שחבלה בעבדי מלוג שלה, יוצאים הם בשן ועין, למרות שהם משועבדים לבעלה. ואפילו לאחר תקנת אושא, שהאלימו וחזקו את זכות הבעל

לך את החוב; לדעת הרמב"ם (חמץ ומצה ד ה) מדובר שכבר הגיע זמן הפירעון, ולדעת הראב"ד גם קודם לכן.]

4. אם החמץ מונח ביד ישראל, ובאו שש שעות של ערב הפסח, פקע שיעבוד הגוי — רש"י יבמות מו א.

5. דוקא שחרור מפקיע מידי שיעבוד, והואיל שמפקיעו מן השעבוד ומחייבו במצוות, דהוי מידי דהוי בגופו של עבד ממש, משום הכי הוי משוחרר, אבל כי מכרו לאחר אינו מכור, לפי שלא בטלו מתורת עבדות — "שיטה מקובצת" בשם גאון.

6. א. ואפילו לאחר תקנת אושא שקנין פירות

שנשתעבד לו, אין הקדשו של לזה כלום, שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו.

ג. לאו דוקא "הקדש" מפקיע, דהוא הדין כל איסורין שהם ראויים להפקיע, כגון בגד שפרסו אותו על המת שהוא נאסר בהנאה [ראה יבמות סו ב] וכגון אם אסר את החפץ על המלוה בקונם [ראה בכתובות נט ב ובתוספות ורא"ש שם], דכיון שנאסר החפץ בשעה שהוא עדיין ברשות הלוה, שוב לא פקע איסורו על ידי הגבייה — תוספות.

3. אם הפקיד את החמץ ברשותו של נכרי, היות ואינו מחוסר גבייה, הרי הוא קנוי לגוי, ואין החמץ נאסר — רש"י על פי גמרא בפסחים ל ב. [ושם מבואר דמיירי דוקא כשאמר לו בשעת מסירת המשכון קנה אותו מעכשיו אם לא אחזיר

שיעבוד, היות ואלמורה רבנן לשיעבודא דבעל, ואין הקדש ושיחרור מפקיעים מידי שיעבודו.

ואי בעית אימא, יש לפרש את מחלוקת התנאים בדרך נוספת: דכולי עלמא לית להו להני תנאי "תקנת אושא", והרי קנין הבעל בפירות נכסי המלוג, כקנין פירות בכל מקום.

והבא בכל "קנין פירות", אם כ"קנין הגוף" דמי או לא, קמייפלגי.

מאן דאמר יוצאים עבדי מלוג בשן ועין על ידי האשה, סובר, היות ו"קנין פירות" אינו

כ"קנין הגוף", הרי האשה היא ה"בעלים" על העבדים, ולכן אם היא חובלת בהם, הם יוצאים לחירות.

ומאן דאמר אין עבדי מלוג יוצאים בשן ועין לא לאיש ולא לאשה, סובר ש"קנין פירות" הוא כ"קנין הגוף", בין באב שכתב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה, ובין בבעל שיש לו פירות נכסי מלוג של אשתו.

לפיכך, אין בעלותה של האשה בעלות גמורה, וכן האיש אינו "בעלים" גמור, (7) על כן אין "עבדי מלוג" יוצאים בשן ועין, לא על ידי הבעל, ולא על ידי אשתו.

דאיש אלים כמו קנין הגוף, מכל מקום אין האיש נחשב בעלים ממש, ושיעבוד בלבד יש לו בהם, על כן שחרור האשה מפקיע את שיעבודו — על פי תוספות רי"ד וראב"ד.

ב. ה"חזון איש" [חושן משפט ליקוטים ז ד]: הקשה: כיון דבעל לוקח הוי מתקנת אושא, אם כן אם אכן היא תמות בחייו, אין כאן מעשה שחרור כלל, שהרי הגוף של הבעל משעת נישואין!?

ותירץ: אין הבעל "לוקח באמת", אלא דין לוקח נתנו לו, וכפי שהובא לעיל פה ב בהערה 18 אות ד, שמשעת מיתה הוא יורש אותה, אלא שנתנו לו חכמים את כל הזכויות שיש ללוקח ראשון, אם כן אין הבעל זוכה בגוף העבד משעת נישואין ויכולה האשה לשחררו.

ועוד, לא אמרו שהבעל כלוקח ראשון אלא כשהשדה קיימת בשעה שמתה אשתו, אבל כשמת העבד ואחר כך מתה אשתו לא אמרו שיהא לוקח ואגלאי מלתא למפרע שעבד שלו מת, אם כן אם שחררה את עבדה, אשתכח דאין כאן עבד בשעת מיתתה. [ומכל מקום היא משועבדת עכשיו שלא להפסיד את הנכסים

ושלא לשחרר עבדים, ושיעבוד זה נפקע על ידי השחרור.]

7. א. להלן מבואר דלמאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי, נחשב בעל קנין הפירות "בעלים" על העבד, והרי הוא בדין "יום או יומים", והקשו התוספות: מאי שנא דין יציאה בשן ועין מדין יום או יומים, ואמאי לא מהני קנין פירות להחשב כבעלים גם לענין יציאה בשן ועין!?

ותירצו: שאני יציאה בשן ועין, משום דאין לו כח לשחרר קנין הגוף של האשה, אבל לענין דין יום או יומים, סגי לן במה שהוא תחתיו ויש לו כח לרדותו לעשות מלאכה.

ביאור דבריהם: אכן "קנין פירות" שהוא כקנין הגוף נותן לבעל שם של "בעלים" וה מספיק לענין דין או יומים, ואף לענין יציאה בשן ועין היה ראוי לומר שעבדי מלוג יצאו בשן ועין על ידי האיש.

ומה שאינם יוצאים על ידי האיש, הוא משום שלא שייך להוציא לחירות את חלקו של הבעל — "קנין הפירות" ולהשאיר את ה"גוף"

א. נאמר בתורה [שמות כא כ]: "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט (8) ומת תחת ידו, נקום ינקם" – מיתתו בסייף.

ולפי דרך זו, ששתי הברייתות דלעיל נחלקו אם קנין פירות כקנין הגוף או לא, הרי התנאים האלו חולקים באותה פלוגתא דהני תנאי, כברייתא דלקמן:

אינו יוצא בהן.
ג. והראב"ד כתב: דוקא לענין יום או יומים אמרו שלמאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף, שני ישנו בדין יום או יומים, אבל לענין שן ועין אינו יוצא לחירות, וטעם הדבר – משום דתחת שניהם הוא, אבל בדין יום או יומים אינו נחשב אלא תחת זה שמשמש בו.
ביאור הדברים: דין יציאה בשן ועין תלוי בשם בעלים, והיות שיש לשניהם קניין, אין אחד מהם בעלים גמור, אבל דין יום או יומים תלוי במי שמשמש בו בפועל [אם יש לו גם דין בעלים] וכמו שנאמר: "ומת תחת ידו". [לפי זה לדעת רבי מאיר אין יוצאים לא לאיש ולא לאשה, וראה בראב"ד שכתב שרבי אליעזר סובר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, ולפי זה יש לומר שלענין שן ועין יסבור רבי מאיר שעבדי מלוג יוצאים בשן ועין לאשה ולא לאיש – היפך דברי התוספות לעיל אות ב.]
ד. ראה תוספות בבבא בתרא נ ב שכתבו עוד מהלך: יש חילוק בין "קנין פירות" של הבעל שלא היה לו מעולם זכות בגוף, לבין "קנין פירות" של מוכר העבד ששייר לעצמו זכות שימוש בעבד כל שלשים יום, שתחילה היה הכל שלו ועדיין לא יצא מתחת ידו היות והפירות שלו, וראה ב"ברכת שמואל" בבא בתרא סוף סימן סא.

8. כתב הרמב"ם [רוצח ב יד]: יראה לי שהמכה את עבדו בסכין וסייף או באבן ואגרוף וכיוצא בזה ואמדוהו למיתה ומת, אינו בדין יום או יומים, אלא אפילו מת לאחר שנה, נהרג עליו, לכך נאמר "בשבט", שלא נתנה תורה רשות

בעבדות, והיות שהוצאת שן ועין דאיש אינה מפקיעה את חלקה של האשה מן העבדות, על כן אין כאן יציאה לחירות אפילו לענין חלקו של בעל.

ויש להוסיף: הא דיוצאים לאשה בשן ועין למאן דאמר קנין פירות לאו כקנין גוף, למרות שאין חבלה דאשה מפקיעה באופן ישיר את חלקו של האיש, הוא משום שהאשה היא בעלים גמור על העבד, ואין לאיש אלא "שכירות בעלמא" [כדלעיל פח ב הערה 9], על כן כאשר חבלה בו האשה, הרי העבד יוצא לחירות מכוחה, ושוב אי אפשר להשתעבד בכך חורין, ראה לעיל פט ב הערה 7 בשם תוספות רי"ד.

ב. עוד תירצו התוספות בשם רבי יצחק בן רבי ברוך: בודאי רבי מאיר הסובר [לקמן]: קנין פירות כקנין הגוף דמי, אם חבל האיש בעבד, הרי הוא יוצא לחירות, והא דקתני: לא לאיש ולא לאשה, אליבא דרבי אליעזר הוא, דסבירא ליה לקמן: אם יש לאחד קנין פירות ולאחד קנין הגוף אין אחד מהם נחשב "בעלים", ואין אחד מהם יכול למוכרו ולא להוציאו לחירות. [לפי זה גרסין לעיל "ואיבעית אימא דכולי עלמא לית להו תקנתא דאושא ובפלוגתא דהני תנאי" ולא גרס "והכא בקנין פירות" ומה דמשמע בגמרא לעיל פט ב דאם תימצי לומר קנין פירות כקנין הגוף אין יוצאים לא לאיש ולא לאשה, כדברי רבי אליעזר, יש לפרש כקנין הגוף – ששניהם שוים ואף אחד אינו נחשב "בעלים" לענין קניינים וכו'.]

וכתב הרשב"א: לפיכך אפילו הוציאה האשה את עינו, והאיש הפיל את שנו, או אפילו הוציאו את עינו או הפילו את שנו, שניהם –

רבי מאיר אומר: הראשון [המוכר] נחשב "בעלים" על העבד במשך שלשים יום אלו, וישנו [הרי הוא] בדין "יום או יומים", ואם הכה הראשון את העבד, ומת העבד אחרי "מעט לעת" — אינו נהרג, מפני שהוא [העבד] "תחתיו" של הראשון.⁽¹⁰⁾

ואף על פי שאין לו לראשון בעבד אלא "קנין פירות", קסבר רבי מאיר: "קנין פירות" כקנין הגוף דמי.⁽¹¹⁾

אבל שני [הלוקח] אינו בדין "יום או יומים". ואם הכה את העבד, ומת העבד אפילו לאחר זמן מרובה, הרי הוא נהרג עליו, היות ואין לו, כל שלשים יום אלו, אלא את גופו של העבד, ואין הוא חשוב כבעלים, ⁽¹²⁾ כי קנין הפירות שיש לראשון, חשוב כקנין הגוף.

רבי יהודה אומר: שני [לוקח] ישנו בדין "יום או יומים", מפני שהוא "כספו" וממונו, שהרי גוף העבד שייך לו מהיום.

ב. ועוד נאמר [שם כא]: "אך אם יום או יומים יעמוד, לא יוקם, כי כספו הוא" — אם העבד לא מת מיד, אלא אחרי "יום או יומים", שהם "מעט לעת" — כ"ד שעות, אין בעליו חייב מיתה על רציחת עבדו, היות ו"כספו הוא".

ג. אדם שאינו בעליו של העבד, שהכה את העבד ומת, אפילו אם מת העבד אחרי זמן רב, מיתתו בסייף, ככל רוצח שמתחייב מיתה, אף אם לא מת המוכה אלא לאחר זמן מרובה.⁽⁹⁾

דתניא בברייתא: המוכר עבדו הכנעני לאחר, ופסק עמו [עם הלוקח] שהוא מוכר לו את העבד מעכשיו, על מנת שהעבד ישמשנו עוד שלשים יום, כלומר, גוף העבד קנוי ללוקח כבר מעכשיו, אבל את אכילת ה"פירות", דהיינו, זכות השימוש בעבד, שייר המוכר לעצמו עד לאחר שלשים יום מן המכירה.

11. בפשוטו, רבי מאיר לא למד את דינו מה שאמר הכתוב "תחת ידו", וכן רבי יהודה לקמן לא למד את דינו ממה שאמר הכתוב "כספו", כי מחלוקתם היא בגדר "קנין פירות" בכל מקום, ומה שאמר רבי מאיר "מפני שהוא תחתיו", ורבי יהודה אמר "מפני שהוא כספו" אינו אלא אסמכתא לדבריהם [ולשון "תחתיו" ו"כספו" לדרשות אחרות נאמרו, ראה במכילתא]. וראיה לכך — רבי יוסי פוטר את שניהם מספק ולא משום "תחתיו" ו"כספו", ולשון הברייתא הוא בדרך אסמכתא. [וראה ברשב"ם שמשמע קצת בדבריו דמהכא יליף לה.]

12. לאו דשני הוא — רש"י, ואין לו אלא "זכות ממון" בעלמא ראה מה שנכתב לעיל פה ב הערה 8.

להכותו אלא בשבט ומקל ורצועה וכיוצא בהן ולא בהכאת רציחה.

9. כתב הרשב"ם [בבא בתרא נ א ד"ה מפני שהוא תחתיו]: ההורג עבד כנעני, באופן שאין דין יום או יומים, חייב מיתה, דעבד כנעני כבר ישראל הוא לכל דבריו, דגמר "לה" — "לה" מאשה. [ראה מה שהובא לעיל פה א הערה 12 בשם תוספות רבינו פרץ וברמב"ם רוצח א א.]

10. בפשוטו, "ומת תחת ידו" משמע שהעבד מת תיכף בעוד שידיו מכים אותו, אבל אי אפשר לפרש כך, דהא שיעורו עד מעט לעת, ועל כרחך פירושו: ומת בשעה שהוא תחת רשותו — המלכיים.

תשובתך: אכן, אין לפטור ממיטה, אלא את מי שהוא ה"בעלים", ולא יתכן להחשיב את שניהם כ"בעלים", וטעמו של רבי יוסי הוא: משום דמספקא ליה: "קנין פירות" אי [אם] בקנין הגוף דמי, אי לאו בקנין הגוף דמי.

ועל כן אמר רבי יוסי: שניהם פטורים, כי ספק נפשות להקל.⁽¹⁴⁾

רבי אליעזר אומר: שניהם, הן המוכר והן הלוקח, אינן בדין "יום או יומים", זה, הלוקח, לפי שאינו "תחתיו", וזה, המוכר, לפי שאינו "כספו".

לפיכך, בין המוכר ובין הלוקח, אם הכה אחד מהם את העבד בשלשים יום אלו, ומת העבד לאחר "מעת לעת", הרי הוא נהרג, כדין הורג עבד כנעני של אחרים.

אמר רבא: אם תשאל: מאי טעמא דרבי אליעזר?! הלא אחד משניהם הוא הבעלים [או המוכר, אם תימצי לומר "קנין פירות" כקנין הגוף; או הלוקח, אם תימצי לומר לאו כקנין הגוף], והאיך מחייב רבי אליעזר את שניהם מיתה כדין ההורג עבד של אחרים?!

ואף על פי שיש למוכר "קנין פירות" בכל שלשים יום אלו, קסבר רבי יהודה: "קנין פירות" לאו כ"קנין הגוף" דמי, ואין זכות השימוש שיש למוכר בעבד מפקיע את בעלותו של הלוקח.⁽¹³⁾

אבל המוכר, אינו בדין "יום או יומים", כי אין לו אלא "קנין פירות", שאינו נחשב בעלות כמו קנין הגוף, ואם הכה את העבד ומת, הרי הוא נהרג עליו, אפילו אם לא מת העבד אלא לזמן מרובה.

רבי יוסי אומר: שניהם, הן המוכר והן הלוקח, ישנן בדין "יום או יומים"; זה, המוכר מפני שהוא [העבד] עדיין "תחתיו" כל שלשים יום, וזה, הלוקח, מפני שהוא "כספו" וקניינו.

ואם תשאל: דברי רבי יוסי נראים כסותרים זה את זה, כי אם "קנין פירות" כקנין הגוף — ה"בעלים" הוא המוכר, ולא הלוקח; ואם "קנין פירות" לאו כקנין הגוף — ה"בעלים" הוא הלוקח ולא המוכר, והיאך סובר רבי יוסי ששניהם פטורים, ולשניהם יש דין של בעלים?!

לא מפקינן מספיקא.

וב"מצפה איתן" העיר שכדברי רש"י ורשב"ם מבואר בפסחים יב א, וכתב [על פי דברי הצ"ח] שלדעת התוספות יש לומר דהא בפסחים הוי ספק ספיקא דבכהאי גונא מפקינן ממונא, ועל כן איצטריך הך דרשא ד"והצילו העדה" לענין נפשות.

וב"קובץ שיעורים" [בבא בתרא אות רכג] כתב דהא דאיצטריך קרא ד"והצילו העדה", הוא כדי לפוטרו בתורת ודאי ולא רק מחמת ספק, ראה שם.

13. אליבא דרבי יהודה "זכות השימוש" אינה קובעת את הדין, שהרי לראשון אין זכות שימוש בימים אלו, ואף על פי כן הרי הוא בדין יום או יומים. [וראה לעיל הערה 7 אות ג בדעת הראב"ד אליבא דרבי מאיר].

14. כתב הרשב"ם [בבא בתרא נ ב]: דנפקא לן מ"ושפטו העדה", "והצילו העדה" [במדבר לה כד — כה] שספק נפשות להקל. וכן כתב רש"י בכתובות טו א.

והתוספות [שם] חלקו על הרשב"ם וכתבו: דבלאו הכי לא קטלינן מספיקא, דאפילו ממונא

א. כמאן אזלא הא דאמר אמימר [לדברי איזה תנא מתאימים דברי אמימר?]

דאמר אמימר: איש ואשה שמכרו ב"נכסיו מלוג, אפילו אם מכרו שניהם כאחד, (16) לא עשו ולא כלום, כי הבעל אינו "בעלים" גמור בכדי שיוכל למכור את הנכסים, היות והגוף אינו שלו, והאשה אינה "בעלים" גמור בכדי שתוכל למכור את הנכסים, היות ויש לבעל בהם "קנין פירות". (17)

תשובתך: אמר קרא: "כי כספו הוא". משמע, כספו המיוחד לו. והיות ויש לזה "קנין פירות" ולזה "קנין הגוף", אין העבד "מיוחד" לא לזה ולא לזה. ומי שאין העבד "כספו המיוחד לו", לא נאמרה כלפיו הקולא של "אך אם יום או יומים יעמוד, לא יוקם כי כספו הוא", והרי הוא נהרג עליו. (15)

ומוסיפה הגמרא עוד שתי הלכות שתלויות בסברת רבי אליעזר ששניהם אינם נחשבים "בעלים מיוחד" בנכסים:

וצריך לומר שקנין לוקח לפירות עדיף משכירות, אפילו אם לאו כקנין הגוף דמי, שהרי משכיר יכול למכור, ו"בעל הגוף" אינו יכול למכור אליבא דרבי אליעזר, מחמת קנין הפירות שיש ללוקח — שם.

16. רש"י. וכן דעת רשב"ם בבבא בתרא. [וראה לעיל הערה 7 אות ב בשם הרשב"א לענין שן ועין בבת אחת].

אך הראב"ד כתב: ונראה לי דאיש ואשה נמי, וכן עבד של שני שותפים, לענין מכירה, אם מכרו בבת אחת לאדם אחד, מוכרן קיים, ולא אמר רבי אלעזר אלא שמכרו זה אחר זה שכל אחד מעכב על חבירו על המכר. [וברמ"ה ומאירי ב"שיטה מקובצת" משמע דאף אם מכרו בזה אחר זה מהני].

17. כתב רש"י: ולא דמו לשותפין דעלמא, דאף לדעת רבי אליעזר ואמימר פשיטא ששותף יכול למכור את חלקו, דבסתם שותפות יש לזה חלק בכולו ליטול חצי, וכן לזה, אבל הכא כולן קנויים לה לגוף, וכולן קנויים לו לפירות, וליכא מיוחד לא לזה ולא לזה.

לשון רש"י משמע דהכי קאמר דבכל

15. א. נתפרש על פי פשוטו. וכתב ב"קובץ שיעורים" [בבא בתרא אות רכ] דלכאורה נראה לומר דרבי אליעזר סבירא ליה קנין פירות כקנין הגוף, ומשום הכי לא מיקרי מיוחד לכל אחד, דאי לאו כקנין הגוף שפיר מיוחד לבעל הגוף, דקנין פירות של הלוקח הוי כמו שכירות, דודאי מודה רבי אליעזר דמשכיר יכול למכור ומיקרי מיוחד לו.

ב. אבל הראב"ד [בסוגיאין וכן הרמ"ה בבבא בתרא] כתב: מדקאמר הראשון אינו בדין יום או יומים לפי שאינו "כספו", אלמא קסבר רבי אליעזר לאו כקנין הגוף דמי, דאי כקנין הגוף דמי, הרי יש לו בו כסף כמו השני.

אלא ודאי לאו כקנין הגוף הוא ואינו "כספו", והשני אף על פי שהוא "כספו", שהרי קנין הגוף חשוב יש לו, מכל מקום אינו "תחתיו".

ועל זה הוצרך רבא לומר: מאי טעמא דרבי אליעזר, כיון דסבירא ליה לאו כקנין הגוף דמי הרי הוא כספו של שני, אלא מפני שאינו תחתיו אינו מיוחד לו.

ג. וכתב ב"קובץ שיעורים" [שם] שגם הרמב"ם סבור כהראב"ד והרמ"ה, שהרי פסק כרבי אליעזר, ומאידך קיימא לן קנין פירות לאו כקנין הגוף.

וכן עבד של שני שותפין, אין עבדים אלו יוצאין לחירות בשן ועין, ולא בשאר ראשי אברים שאינן חוזרין.

אמר ליה רב מרדכי לרב אשי: הכי אמרי משמיה דרבא: ברייתא זו, כדעת רבי אליעזר היא שנויה.⁽²³⁾ שהרי, מי [האם] לא אמר רבי אליעזר, לענין דין "יום או יומים", שאין פטור זה נאמר אלא במי שהעבד הוא "כספו" המיוחד לו.

הכא נמי לענין יציאה לחירות, הרי נאמר [שמות כא כו]: "וכי יכה איש את עין עבדו

כמאן? כרבי אליעזר, הסובר, כל שאינו "עבדו המיוחד לו" אינו יכול לשחררו,⁽¹⁸⁾ כמו שאינו בדין "יום או יומים". ואף לענין מכירה,⁽¹⁹⁾ אין אף אחד מהם יכול למוכרו היות ואינו "ממונו המיוחד".⁽²⁰⁾

ב. מאן תנא להא דתנו רבנן בכרייתא?

כשם שעבד יוצא לחירות בשן ועין, כך יוצא הוא לחירות בשאר אברים ומומים שאינם חוזרים ומתרפאים.⁽²¹⁾

דתניא: מי שחציו עבד וחציו בן חורין,⁽²²⁾

20. יש לשאול: הלא מה שבעל הפירות אינו יכול למכור, הוא היות ואין לו קנין בגוף, ומה שבעל הגוף לא יכול למכור, הוא היות ואין לו קנין בפירות, אם כן מדוע לא נאמר: יעשה האחד שליח לחבירו, ויוכל למכור היות ועל ידי מינוי השליחות יש לו כח לפעול בכל, מצד עצמו ומצד שליחותו!?

ויש לומר: היות והאחד אינו יכול למכור בעצמו, אי אפשר ששלוחו יעשה זאת עבורו, ראה תוספות קידושין נו א ד"ה מתקף.

21. קידושין כד ב.

22. בפשוטו מדובר בעבד של שני שותפים שאחד מהם שחרר את עבדו, אך לשיטת הראב"ד [ראה להלן] לא שייך שחרור בעבד של שני שותפים, וצריך לומר שהאדון שיחרר חצי מן העבד, ראה גיטין מא ב, שאף אם בעלים על חצי עבד אינו יכול לשחררו, מכל מקום יכול בעלים גמור לשחרר ולמכור חצי עבד.

23. א. לדעת הראב"ד [לעיל הערה 17] בכל עבד של שני שותפים לא שייך שחרור, כיון דעבד אינו ראוי ליחלק לשנים. [יש שפירשו שכחפץ שאין אפשרות לחלקו נחשב שיש לכל

שותפות, אף שהם נשתתפו בכולו, מכל מקום אין לכל אחד אלא חצי, אבל כאן יש לכל אחד את כל העבד זה לגופו וזה לפירותיו, נמצא שאף חלק בעבד אינו מיוחד לגמרי לאדון אחד. והראב"ד כתב: שותפין דעלמא מזבני, בין שמכרו שניהם בין שמכר האחד את חלקו, מפני שיש לכל אחד מהם גוף ופירות וראוי ליחלק. כלומר, שייך לחלק את החפץ לשני חלקים, שיהיה חלק אחד כולו של ראובן, וחלק אחד כולו של שמעון, וראה להלן בהערות.

18. כדלקמן בסוף הסוגיא.

19. על פי תוספות ד"ה כמאן, שדין מכירה נלמד מדין שחרור הדומה לו, ולא מדין "יום או יומים", כי אם תאמר: דין מכירה נלמד מדין "יום או יומים", מדוע לא נלמד שחרור מדין "יום או יומים" והרי להלן הוצרכו לדרוש מפסוק אחר את דין שחרור.

וברשב"ם [בבא בתרא נ ב ד"ה כי כספו הוא] כתב שדין מכירה נלמד מדין "יום או יומים" וסובר כמו תוספות שם [סוף ד"ה רבי אליעזר] שאין פסוק מיוחד לשחרור והכל נלמד מקרא ד"כספו" המיוחד לו.

או את עין אמתו ושיחתה, לחפשי ישלחנו תחת עינו". ויש לדרוש: (24) "עבדו" המיוחד לו.

אליעזר.

מתנתין:

ועבדים אלו אינם עבדים המיוחדים לבעליהם ואינם יוצאים לחירות, לדעת רבי

אדם התוקע, מכה לחבירו על אזנו, (25) נותן לו פלע בדמי בשתו. (26)

אבל כשיוצא בשן ועין אף על פי שאינו מקבל דמים עליו ואינו נותנו במתנה, גזירת המלך הוא להפקיע קנין האיסור מעליו, ומתוך שקנין האיסור פקע מעליו, פקע נמי קנין הדמים, ראה שם וב"קובץ שיעורים" בבא בתרא אות קכת.

24. ראה לעיל הערה 19 שלדעת התוספות בסוגיין דרשא גמורה היא, ואין למדים דין שחרור מדין "יום או יומים", אך תוספות בכבא בתרא נ ב כתבו: לאו מקרא יליף, דבלאו קרא יליף לראשי אברים מדין יום או יומים, כי היכי דיליף לענין מכירה, אלא גמרא דתלמודא קאמר, כלומר בעינן שיהא עבדו המיוחד לו.

25. רש"י בשם רבו. לשון אחרת תוקע ממש — בקול גדול באזנו. וברמב"ם [חובל ומזיק ג ט] כתב: תקע את חבירו בכפו [מכה חבירו בפס ידו סגור בערפו — פירוש המשנה להרמב"ם, וראה מה שכתב הרע"ב].

26. לכד צער ונזק וריפוי אם ישנם שם — רש"י לעיל לו ב. וכן נוטים דברי רבינו יהונתן. והרמב"ם [שם ח] כתב: יש הכאות רבות שיש בהן ביזוי וצער מעט ואין בהן נזק, וכבר פסקו להם חכמים דמים קצובים, וכל המכה לחבירו הכאה מהן משלם אותו הממון הקצוב, וכולן קנסות הן, ואותו הממון הוא דמי הצער והבושת והריפוי והשבת, בין צריך לרפואה ושבת, בין לא צריך, כזה הוא משלם.

אחד בעלות חלקית בכולו.]

אבל תוספות כתבו דהכא מיירי באופן שיש לזה הגוף ולזה הפירות, אבל אם הם שותפין בין בגוף בין בפירות גם לדעת רבי אליעזר שייך בעבד זה מכירה ושחרור. [וחציו עבד וחציו בן חורין, גם כן מיירי באופן שאין לו זכות השתמשות אפילו בחציו ראה בתוספות, רש"י גיטין מ ב ו"קובץ שיעורים" בבבא בתרא אות רכו רכת].

ב. והנה מדברי הראב"ד משמע שאף לענין מכירה נחשב עבד דבר שאי אפשר לחלוק אותו, ואין אפשרות למכור דבר שאין לו בו אלא חציו. [על כן הוצרך הראב"ד לחדש גם בעבד של שני שותפים שיכולים שניהם למכור בבת אחת, כמו שאיש ואשה יכולים למכור שניהם בבת אחת בנכסי מלוג, לדעת הראב"ד].

אבל בתוספות ר"ד כתב: עבד של שני שותפים אינו בר חלוקה, שהעבד יש עליו שני קניינים, קניין דמים — שמלאכת ידיו לרבו, וקנין איסור — שאסור בבת חורין, וקנין הדמים שלו, יש בו דין חלוקה שעובד את זה יום אחד ואת זה יום אחד, אבל קנין האיסור שיש לשניהם עליו אין בו דין חלוקה.

וכיון שאין בו דין חלוקה, משום הכי אין יוצאים בשן ועין לא לזה ולא לזה, וכן לשניהם, עד שיתייחד העבד לאחד מהם.

ובודאי שאם רוצים שניהם למכרו, או האחד רוצה למכור, רשאים, מפני שקנין הדמים שבו יש בו דין חלוקה, וקנין האיסור נמשך אחר קנין הדמים, תדע וכו'.

רבי יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי: נותן לו מנה. (27)

וכן, אם העביר טליתו ממנו ונשאר בחוץ בלא טלית, (30) נותן לו ארבע מאות זוז.

סטרו על לחיו — נותן לו מאתים זוז בדמי בושתו.

וכן, אם פרע וגילה את ראש האשה בשוק, (31) נותן לו [לה (32)] ארבע מאות זוז. (33)

סטרו על לחיו לאחר ידו [שהכהו באחורי ידו], בשתו מרובה יותר, (28) ונותן לו ארבע מאות זוז.

זה הכלל בתשלומי בושת: הכל לפי כבודו. צ-ב

צרם [משך (29)] באזנו, או תלש בשערו, או רקק בחבירו והניע בו [אליו] רוקו נותן לו ארבע מאות זוז.

ובגמרא מפרש, דהכי קאמר תנא קמא: כל אלו השיעורים שנאמרו במשנתנו, לעשירים ומכובדים נאמרו, אבל לפחותים מהם ולעניים — כל אחד ואחד לפי כבודו.

ב"מגיד משנה" דמכובד היינו עשיר, לאפוקי ענין.

והטור כתב בשם הרי"ף שדמים הקצובים הם בשביל הבושת והצער ששני אלו ישנם ברוב היזק שאדם עושה לחבירו, ואם יש ריפוי ושבת הכל לפי הענין, ובוזה לא יכלו חכמים לתת קצבה.

29. רש"י. לשון אחר: פגם באזנו, שחתך מעט מתנוך אזנו — רבינו יהונתן.

וראה מה שכתב רש"י לעיל פד ב ד"ה ד' מאה ובהערות שם.

30. מאירי. [משמע שלשון "בשוק" קאי גם על העביר טליתו] ואין צריך לומר, אם נתגלה בשרו — שם.

27. כתבו התוספות [לעיל לו ב ד"ה נותן]: מנה דרבי יוסי הגלילי "מנה צוריי" הוא, כדמוכח לקמן צ ב, ואילו סלע דתנא קמא "סלע מדינה" הוא [שמיינית שבסלע צוריי], כדמוכח לעיל לו ב. ותימה לומר שחלוקים חכמים ורבי יהודה כל כך זה מזה, דסלע מדינה הוא אחד ממאתים במנה צוריי [במנה יש עשרים וחמישה סלעים]! ?

31. שהסיר ממנה מצנפתה ונשאר ראשה פרוע — מאירי. [ברמב"ם לא הזכיר שפרע ראש האשה בשוק].

ונראה לרבינו תם דתנא קמא מיירי בעני, ורבי יהודה מיירי בעשיר. [ואף דמשמע לקמן דפליגי, מכל מקום תנא קמא מיירי בעני, ובושתו של עשיר היא פחות או יותר ממנה, ורבי יהודה מיירי בעשיר, ובושתו של עני היא יותר או פחות מסלע.]

32. במשנה איתא: לו משום דקאי על כל דיני המשנה דמיירי אף באנשים.

ורש"י בקידושין יא ב כתב: נותן לו סלע, כך שיערו דמי בושתו לאדם בינוני. והרמב"ם [שם יא] מפרש כל שיעורי המשנה במכובד [ראה

33. הרמב"ם כתב שכל שיעורי המשנה הם בסלע מדינה, ורבינו יהונתן הסתפק בזה וראה בהגהות מיימוניות אות ט שלדעת ר"י בסלע דוקא אמרו שהוא של מדינה, אבל במנה זוזו לאו דוקא של מדינה הם, ראה שם.